

Tomo Šalić

Govor i običaji Vrbice u Đakovštini

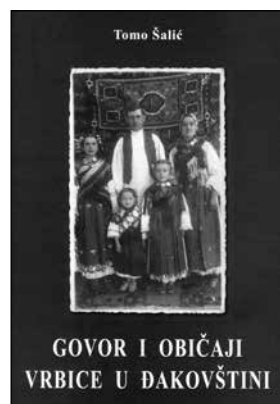
Matica hrvatska, Ogranak Đakovo i Tomo Šalić, Đakovo-Vinkovci, 2017.

U Slavoniji se na poseban način voli i čuva vlastita tradicija. Još od kraja 19. stoljeća i *Otoka* Josipa Lovretića (Lovretić 1990.), jedan je od načina čuvanja tradicije bilježenje podataka o životu u vlastitome selu u obliku monografije. Ne postoje dva sela koja bi bila jednaka, koliko god međusobne sličnosti iskazivala u narodnome ruhu ili folkloru kroz koji svoju kulturu predstavljaju drugima. Ne mogu biti jednaka jer nisu jednaki ljudi koji u njima žive. Baš su monografije kao način predstavljanja vlastitoga mjesta one koje uspijevaju dočarati zašto je određeno mjesto posebno, što to znači živjeti u tome mjestu.

Knjiga *Govor i običaji Vrbice u Đakovštini* daje odgovor na pitanje kako je izgledao život u Vrbici i tko su ljudi koji su stvarali i stvaraju život toga mjesta. Opsežna građa prikupljena u samome mjestu i obrađena uz pomoć literature, izložena je u devet poglavlja.

Prvo je *Kratka povijest Vrbice te sela i gradova u okolici* u kojemu se sažeto navode povijesni izvori u kojima se spominje Vrbica, te okolnosti koje su kroz povijest utjecale na život u mjestu. Spomenuta su okolna mjesta i gradovi s kojima je Vrbica povezana i osnovni podatci o tim mjestima.

Slijede poglavlja *Šokački rodovi* i *Mjestopisi (mikrotoponimi)*. Poglavlja su to o onomastici. Prvo se bavi osobnim imenima, a drugo imenima lokaliteta na području Vrbice. Imena su pod utjecajem i jezika i izvanjezične stvarnosti. I ona često govore o povijesti i kulturnim utjecajima te su predmet bavljenja drugih znanosti, osim jezikoslovlja (Frančić 2015.: 76). Podroban popis imena, kakav se nalazi u ovome djelu, predstavlja doprinos hrvatskoj onomastici jer je prikupljena i organizirana građa koja se može dalje koristiti u istraživanjima. S druge strane, osobna imena su dokumenti jer govore o pripadnosti svojih nositelja određenoj naciji ili vjeri. Imena lokaliteta, kako

je vidljivo i u poglavlju o mikrotoponimima, govore o utjecajima (na primjer, *Sokak* kao turcizam), ili o načinu života (*Utvaj/Vašarište* gdje se kroz ime dolazi do činjenice da je postojalo mjesto za zajedničku ispašu i da su se u mjestu održavali sajmovi).

Četvrto je poglavlje, *Govor vrbičkih Šokaca*, najopsežnije. U kratkome se uvodu govori o metodi prikupljanja podataka, zatim o dosadašnjim istraživanjima slavonskih govora te se ukratko navode bitna obilježja vrbičkoga govora na razini fonologije i morfologije, ogledni primjeri govora te tuđice na leksičkoj razini. Kao prvo istraživanje, Šalić navodi Pavičićevo iz 1953. godine, mada prvi istraživač slavonskoga dijalekta, Stjepan Ivšić spominje i Vrbicu u svome radu objavljenom 1913. godine (Ivšić 1913.). Njegov rad Šalić spominje posredno, citirajući noviji rad od Kolenić i Ćurak o govoru Drenovaca. Kako spominje Šalić, Ivšić je vrbički govor svrstao u osmu grupu posavskih govora (Ivšić 1913.: 147). Ivšić je grupe govora definirao prema tome koji su naglasci zadržani. Ivšić je naveo osam naglasnih tipova, na prva dva u osmoj grupi nije došlo do pomicanja u odnosu na najstariji naglasni tip pa je u oba *vodě* (G. im. vòda, ranije *vod±*), *sačūvām* (1. l. pz. glagola sačúvati), u šest je tipova došlo do promjene *ostô>òstō*, *nos li>nòsili*, *ot c>òtac*, *kāz li>kázali*, *rūkôm>rúkōm*, *kazīvô>kazívō* (Ivšić 1913.: 147). U osmoj su grupi, prema Ivšiću, neoakuti zadržani na svojim izvornim mjestima, a dogodilo se pomicanje na prethodni slog kada se radi o silaznim naglascima.

Glavninu poglavlja zauzima rječnik vrbičkoga govora. Situacija prikazana u rječniku, kada se radi o naglascima, nije sukladna Ivšićevom prikazu u nekim primjerima. Na primjer, naglasnoga tipa *vodě* je riječ *čūdāk*, očekivano bi bilo pomicanje i oblik *čūdāk* ili starije *čudāk*, ali je u rječniku *čudāk*, ali je sukladno starijemu stanju označena riječ *medenjāk*. Naglasnoga je tipa *ot c/òtac* i imenica *mùdrac* što bi bilo očekivano i u vrbičkome govoru, ali je u rječniku *m drac*. Poneki primjer obilježen naglascima odstupa od pravila o pomicanju naglasaka u slavonskome dijalektu kako su ona definirana u recentnoj literaturi o naglascima (Kapović 2015.).

Nedvojbeno je kako rječnik vrbičkoga govora predstavlja dragocjenu građu za istraživače slavonskoga dijalekta. U rječnik su uvrštene riječi koje ne pripadaju standardnome hrvatskom jeziku, kako napominje sam autor. Dakle, korištena je kontrastivna metoda što je opravdano, s obzirom da je rječnik i unatoč tome vrlo opsežan. Prikaz leksičke razine upotpunjen je i pregledom

frazema i posebnih izričaja korištenih u vrbičkome govoru. Takav potpun pristup leksičkome blagu mjesnoga govora u Vrbici mogao bi se smatrati i najvrjednijim doprinosom ove monografije. Količina građe u rječniku svjedoči o dugogodišnjoj predanosti, kako bilježenju tako i organizaciji rječničkih jedinica.

Nakon uvodnoga i poglavlja posvećenih jeziku, poglavljem *Crkvena godina, narodni običaji i poslovi* počinje dio posvećen drugoj tematskoj cjelini iz naslova – običajima. U prvome se potpoglavlju Šalić bavi utjecajima, odnosno sličnostima običaja koji se pojavljuju u drugim kulturama s običajima u Vrbici. Nadalje, donosi pregled godine kroz aktivnosti kojima su se ranije bavili stanovnici Vrbice – prateći crkveni kalendar i smjenu godišnjih doba. Slijedi opis materijalnih okolnosti – stanovanja i odijevanja u prošlosti, što je popraćeno fotografijama. I nakon toga, opisuje životne običaje vezane uz prijelaze – rođenje, ženidba, smrt. Opis je upotpunjen vjerovanjima i legendama.

Koncept tradicijske kulture u opisu u jednoj je mjeri onakav kako ga oblikuje kulturno-historijski pristup u etnologiji, kako se da iščitati iz kritike toga pristupa (Rihtman-Auguštin 1980.: 66). To je kultura zamišljena kao seoska, statična, izolirana, ritualizirana pojava, odvojena od svojih nositelja. Međutim, ipak se ovaj opis običaja, uvrštavanjem ribljih balova i večera, spominjanjem gostionica i birtija, te svinjokolja, pečenja rakije i pogreba donekle i proširuje. Za pohvaliti je što su u monografiji opisani i današnji običaji. Usporedbom prošlosti i sadašnjosti najbolje se vidi kako običaji nikada ne nestaju, samo se mijenjaju.

Poglavlje *Pjesme, plesovi i dječje igre* bilježi sastavni dio običaja, onaj koji se najaktivnije čuva na folklornim manifestacijama, a to su pjesme i plesovi. Uz notne zapise pojedinih pjesama i plesova, dani su podatci i o ranijem čuvanju glazbene tradicije zvučnim zapisima. Nadalje, nabrojane su pučke lirske pjesme koje je mladež običavala pjevati. Potpoglavlje o dječjim igrama upotpunjeno je napomenama o okolnostima odrastanja u prošlosti.

Sedmo poglavlje *Franjevački samostan, župa i župna crkva* bavi se poviješću rimokatoličke crkve u Đakovštini i župe u Vrbici. Opisana su davanja župljanina u prošlosti, sama zgrada crkve i njezini bitniji elementi kao što su orgulje, promjene koje su se događale na samoj zgradi kroz vrijeme, zatim vrlo bitan element tradicijske kulture u Slavoniji – raspored sjedenja u crkvi koji je, kako i Šalić napominje, ranije bio strogo ustaljen. Nabrojani su župni-

ci i kapelani u Vrbici kroz povijest. A zatim, poklonci/kapele i križevi, obiteljske pobožnosti i pučke molitve i pjesme. Već u poglavlju o običajima opisano je kako su mještani davali svoj pečat crkvenim blagdanima i svetcima, a tako je i kada se radi o građevinama kojima se iskazivalo poštivanje prema Crkvi. Isto vrijedi i za pjesme koje jesu sakralne, ali obilježene su lokalnim načinom pjevanja, a na odabir pjesama morao je utjecati i glazbeni ukus mještana. Iz tog se razloga ne pjevaju jednake pjesme jednako često u svim crkvama, te je i to pokazatelj duha stanovnika određenoga mjesta. I sedmo je poglavlje bogato popraćeno fotografijama.

Sažet, ali vrlo iscrpan opis svakodnevice života u Vrbici u prošlosti nalazi se u poglavlju *Promjene životnih uvjeta tijekom 20. stoljeća*. U kratkome je uvodu opisana prirodna sredina, zatim način života početkom 20. stoljeća kroz arhitekturu, gospodarstvo, prehranu (pogotovo je zanimljiv izbor iz jelovnika na 342. stranici), higijenu, bolesti i liječenje, snabdijevanje i ugostiteljstvo i komunalno uređenje. Opisan je utjecaj Prvoga i Drugog svjetskog rata na život mještana Vrbice, pogotovo onih koji su sudjelovali u ratnim događanjima i političkim previranjima. Posebno je opisan velik utjecaj koji su promjene uzrokovane ratom imale na tradicijsko odijevanje. Opisani su nadalje značajni trenutci od 1945. - 1990., kao godine velikoga jubileja - 660. obljetnice sela Vrbica.

Posljednje se poglavlje, *Vrbica u Republici Hrvatskoj*, bavi suvremenim razdobljem. Započinje opisom okolnosti uzrokovanih Domovinskim ratom i donosi popis aktivnih hrvatskih branitelja iz Vrbice. Opis suvremene Vrbice počinje podacima o stanovništvu, a zatim je koncipiran kao i opis Vrbice u prošlosti – kroz gospodarstvo te kroz institucije koje danas obilježavaju društveni i kulturni život Vrbičana i aktivnosti tih institucija. Prikazani su i demografski pokazatelji kroz 20. stoljeće. Poglavlje završava ljudima – istaknutim i visokoobrazovanim Vrbičanima.

Sadržaju su pridodane zahvale autora, podatci o njegovome životu te *Liber baptisatorum temporare fratris Ambrosii de Posega pro Parochia Varbicensi (1724. – 1736.)* i izbor podataka o Župi Vrbica iz *Kanonskih vizitacija*, kao povijesna građa o Vrbici u izvornome obliku.

Sam je Šalić napisao kako je njegova monografija autorski dar zavičaju i rodnom selu. Uistinu se radi o daru, o dragocjenoj građi za istraživače kulture i jezika u Slavoniji. Ali ponajprije je to dar Vrbičanima. Vrbica, odnosno njezini stanovnici, imaju tu sreću da se pojavila osoba koja je svoje vrijeme

posvetila predanome radu na očuvanju bogatstva toga mjesta u Đakovštini bilježenjem svega što joj se učinilo vrijednim. Ne postoji mnogo mjesta koja se mogu pohvaliti da im je posvećeno ovako opsežno i zanimljivo djelo.

Monografija *Govor i običaji Vrbice u Đakovštini* sadrži povijesne izvore, literaturu, objektivne činjenice, ali izvire iz nje i intuicijski pristup autora opisu svakodnevice mještana u prošlosti i suvremenosti kroz odabir zabilježenih pjesama, deseteraca, opise poslova kojima su se bavili i bave mještani Vrbice, okućnica i jela koja su kuhali. Predan i dugotrajan rad urodio je plodom jer je čitanjem monografije život u Vrbici moguće čuti, vidjeti, okusiti pa i namirisati. Zasigurno će svaki stanovnik Vrbice zavoljeti svoje mjesto na jedan nov način nakon čitanja Šalićeve monografije, a za nadati se da će i ljubiteljima tradicijske kulture iz drugih mjesta poslužiti i kao poticaj i kao uzor pisanju monografije o vlastitome mjestu.

Literatura

Frančić, Anđela (2015.). Suvremena hrvatska onomastika – izazovi, potrebe i mogućnosti. *Croatica: časopis za hrvatski jezik, književnost i kulturu* 39/59, str. 75-85.

Ivšić, Stjepan (1913.). Današnji posavski govor. *Rad* 196, 124-254.

Kapović, Mate (2015.). *Povijest hrvatske akcentuacije. Fonetika*. Zagreb: Matica hrvatska.

Lovretić, Josip (1990.). *Otok*. Vinkovci: Privlačica.

Rihtman-Auguštin, Dunja (1980.). Etnološka istraživanja u gradu: problemi i dileme. *Etnološka tribina: Godišnjak Hrvatskog etnološkog društva* 10/3, 63-72.

Marija Raguž